

# Ondernemersfonds en bewonersfonds op Schiermonnikoog

Door Aart van Bochove

## Intro

1. Schiermonnikoog – met 950 inwoners de kleinste gemeente van Nederland - heeft sinds enkele jaren een Ondernemersfonds. Het Schiermonnikoger Ondernemersverbond (SOV) heeft mij in mijn hoedanigheid als voorzitter van het landelijk platform van ondernemersfondsen uitgenodigd voor een gesprek over hoe dat fonds zo optimaal mogelijk kan worden ingezet. In het dagelijks leven ben ik directeur van beleidsadviesbureau Blaauwberg. In overleg met SOV-voorzitter Remmelt Mulder, heb ik vanuit die deskundigheid ook materiaal aangedragen over de economie van Schiermonnikoog. Dat heeft op 23 maart 2015 geleid tot een brede discussie met omstreeks 40 ondernemers, plus enkele vertegenwoordigers van de gemeentepolitiek.  
Het gesprek is gevoerd aan de hand van een van te voren verstrekte ‘hand-out’. De onderstaande tekst is een na 23 maart opgestelde bewerking van die hand-out en is leesbaar als kort, zelfstandig rapport over de economisch-toeristische toekomst van Schier en de rol van fondsvorming daarbij leesbaar.  
In de bijlage treft u een overzicht van de allereerste reacties op 23 maart, op basis van een stickerronde.

## Vraagstelling

2. Het project ‘SchiermonnikOOG op morgen’ heeft in 2012 indringend duidelijk gemaakt dat vergrijzing en bevolkingskrimp een reëel scenario zijn voor het eiland. Er zijn nu nog voorzieningen die permanente bewoning mogelijk maken (huisarts, supermarkt, basisschool, openbaar vervoer, bank / postagentschap, dorps huis, sport). Maar voor al die voorzieningen is een ondergrens. Vroeg of laat is het onmogelijk om een huisartsenpraktijk nog draaiende te houden. Dat is niet een probleem van het eiland alleen. Op het hele platteland in Noord-Nederland is sprake van ontvolking en van een trek naar de stad van de jongeren. Elders in Friesland zijn dorpen waar bijna niemand meer woont die jonger is dan 50. Elk dorp en elke gemeente moet zelf een antwoord vinden op de ‘trek naar de stad’. Dat geldt ook voor Schiermonnikoog, hoe bijzonder de omstandigheden ook maar zijn.
3. Het toerisme is in grote delen van Friesland nodig om het economisch draagvlak voor de voorzieningen in stand te houden. Dan gaat het wat minder om de dagjesmensen: die nemen vaak hun eigen spullen mee. Het gaat vooral om de verblijfstoerist. Die vraagt om voorzieningen die ook voor de eigen bevolking interessant zijn, zoals de huisarts en de supermarkt. Als het verblijf langer dan een paar dagen duurt, komen ook andere winkels en

sportvoorzieningen in beeld. En de voorkeur gaat uit naar het 'up market' segment: dat oefent een vraag uit naar culturele voorzieningen en de 'up market' horeca. Maar de concurrentie om dit segment is groot. Met alleen strand plus natuur plus ondersteunende horeca redt je het niet meer. Er is een totaalpakket nodig, inclusief winkels en cultuur.

4. De economie van Schiermonnikoog is voor het overgrote deel toeristisch van aard. Er is op de wal geen gemeente te vinden die zo sterk afhankelijk is van het toerisme. De verwevenheid van het toeristisch belang en het bewonersbelang is bijgevolg extreem sterk. De economische praktijk van dit moment is dat een derde deel van de omzet afkomstig is uit acht weken seizoen. De infrastructuur van het eiland is berekend op die piekbelasting. Seizoensverlenging is een redelijk instrument voor versterking van het draagvlak voor de voorzieningen, omdat er geen extra druk op de infrastructuur komt.
5. Schiermonnikoog heeft nu al een redelijk 'up market' profiel (anders dan bijvoorbeeld Terschelling). Het zou inspiratie kunnen halen uit de universiteitssteden. Die maken veel werk van 'short stay facilities': faciliteiten voor tijdelijke bewoners, zoals studio's met studeergelegenheid, snel internet en Engels-, Duits- of Chineestalige informatie over culturele en sportieve mogelijkheden. De bezoeker wordt daarmee een tijdelijke bewoner. Nu heeft Schiermonnikoog al veel 'parttime bewoners', mensen die ook een adres op de wal hebben. We zouden ons een tussenvariant kunnen voorstellen tussen de toerist en de bewoner: de tijdelijke of parttime bewoner. In die groep – die met de steeds toenemende arbeidsmobiliteit onder hooggeschoolden landelijk en internationaal steeds maar blijft groeien – zitten wellicht aanknopingspunten voor seizoenverlenging.

### **Kan een Ondernemersfonds bijdragen?**

6. Het Ondernemersfonds is op Schier ingevoerd toen er bij de ondernemers werd gezocht naar aanvullende financiering voor de promotie. Er werd weinig gediscussieerd over de filosofie achter de ondernemersfondsen elders in het land. Dat is jammer, omdat het bij die fondsen niet alleen gaat om een structurele financiële positie voor ondernemers, maar ook om betrokkenheid. Het gaat om meer participatie, een hogere organisatiegraad en meer professionalisering in het werkklimaat. De stad Leiden had in 2004 een ernstig 'freeriders' probleem. Van de 240 winkels in de hoofdwinkelstraat betaalden er nog 18 mee aan de feestverlichting. De relaties met de gemeente en met de overige buitenwereld waren amateuristisch en 'mopperig'. Zelfs het sterkste economische complex – het sciencepark aan de westrand, langs de A44 – had geen vaste woordvoerders.
7. In 2005 startte in Leiden het gemeentebrede ondernemersfonds, het eerste van het land. Er wordt op dit moment met een opslag van ongeveer 42 euro per ton woz-waarde voor niet-woningen 1.1 miljoen opgehaald voor stadseconomie. Elke sector of elk gebied heeft een 'trekkingsrecht' op de eigen inleg. Daarnaast een stuk voor gemeentebrede bestedingen. Zo

wordt er recht aan gedaan dat elke sector of elk gebied z'n eigen aanpak nodig heeft, maar toch een gemeentebrede samenhang in beeld blijft.

8. Voorbeelden van resultaten:
  - i. Basisvoorzieningen in binnenstad (Sinterklaas, verlichting, veiligheidsketen) zijn allang op orde. Nu veel aandacht voor samenwerking cultuur en commercie, doelgroep promotie (jongeren), kennis en kunde en andere 'visiegedreven' acties. Regie in economisch beleid is van gemeente verschoven naar ondernemers
  - ii. Het sciencepark heeft een sterke onderhandelingspositie verworven. Aanleg van een extra afslag van de A44 naar het park is vele jaren naar voren gehaald in planning, en vorm geven op wenspatroon van ondernemers. De financiële bijdrage vanuit het fonds was op het totaalbedrag van de aanleg verwaarloosbaar, maar ook een kleine portemonnee is al genoeg om aan tafel te komen en mee te onderhandelen
  - iii. Organisatiegraad is overal in de stad zeer hoog, overal actieve verenigingen. Sfeer in de stad verbeterd, geen 'jij-bakken' meer tussen gemeente en ondernemers.
9. Er zijn er inmiddels meer dan 30 fondsen van dit model, van heel klein (Schier) tot heel groot (Utrecht). Súdwest-Fryslân praat op dit moment over een fonds op basis van 60 euro per ton. SWF is zowel 'Schier' (heel veel kleine kernen) als "Utrecht" (uitgestrekt en pluriform). Opgave daar is om lokaal en regionaal te verbinden, heel SWF (en eigenlijk heel Friesland) te promoten en bundelen en toch betrokkenheid van de kleine kernen vorm te geven.
10. Ratio: ondernemersfonds lost probleem niet op, maar scheidt goed speelveld, verhoogt organisatiegraad, professionaliseert de belangenbehartiging. Het is structureel geld, je kunt er lange termijn plannen mee maken.

### **Kan Schiermonnikoog iets met de filosofie van een fonds?**

11. Schier heeft een ondernemersfonds, maar dat functioneert nog onvoldoende. Voor Schier is het trekkingsrecht per gebied of sector niet aan de orde. Het bedrag is te klein. Sterker nog: het hele ondernemersfonds wordt ingezet om samen met de VVV, de gemeente en Natuurmonumenten tot een gezamenlijk besteedbaar budget van enige omvang te komen. De pot zou groter kunnen worden met een hogere ozb, maar daar is een keer een grens aan. Ook de VVV en de Toeristenbelasting worden al door het bedrijfsleven gedragen
12. Extra middelen zouden wel verkregen kunnen worden door verhoging van de ozb voor woningen. De huidige opbrengst van die belasting bedraagt 308.000 euro. Dat is al een fors bedrag, mede veroorzaakt door de vele particuliere woningen die feitelijk als vakantiewoning verhuurd worden. Een meeropbrengst van 4% zou al tot een evenveel geld leiden als nu in

het ondernemersfonds zit. Wanneer de gemeente gedurende enkele jaren de trendmatige verhoging van de ozb voor woningen zou verdubbelen en die meeropbrengst aan een 'bewonersfonds' zou toekennen, dan kan op den duur een financiële positie van 40 of 50.000 euro ontstaan, zonder grote schoksgewijze tariefsverhogingen.

13. De rechtvaardiging voor een bewonersfonds is natuurlijk het enorme belang van het toerisme voor het woon- en leefklimaat op het eiland. Maar het moet niet blijven bij een financiële positie. Bij een ondernemersfonds geldt de filosofie 'voor en door ondernemers'. Bij een bewonersfonds zou dus de filosofie 'voor en door bewoners' gelden. De bewoners zouden een medebetrokkenheid krijgen bij alle activiteiten die vanuit de gemeenschappelijke middelen betaald worden.
14. Natuurlijk zal een bewonersfonds ook weerstand oproepen. Ook onder bewoners zijn 'freeriders': mensen die een eigen plek willen hebben zonder verantwoordelijkheid te dragen voor het grote geheel waarin die plek functioneert. Of er ooit een bewonersfonds komt, is dus afhankelijk van de opinievorming in de gemeenteraad. Een bewonersfonds zou zeer passen in de politiek-maatschappelijke nadruk op participatie en activering. Schier zou de eerste gemeente zijn met zo'n fonds; en dat past wel weer bij de onderlinge afhankelijkheid van bewoners, toeristen en ondernemers. de boodschap is eigenlijk dat als je een huis wilt hebben op Schier, je je ook voor deze mooie maar kwetsbare gemeenschap moet inzetten. Tegenover de freeriders zullen ongetwijfeld ook huiseigenaren staan die deze gedachte van harte steunen. En overigens geldt de ozb-woningen alleen voor eigenaren, niet voor huurders.
15. Er is wel iets voor te zeggen om het eigenlijke ondernemersfonds wat los te maken van promotionele acties en voor andere doelen in te gaan zetten. Schier is klein. Het grote voordeel van 'klein' is betrokkenheid en samenhang. De nadelen zijn sociale druk, oude tegenstellingen die lang blijven bestaan, dominante individuen die licht wegzuigen, weinig openingen voor nieuw talent. Het fonds zou gebruikt kunnen worden om daar remedies voor te zoeken: informatie van buiten halen, nieuwe geluiden, ook al zijn ze niet direct toepasbaar. Breed blijven kijken. Niet schromen om je geld ook te gebruiken om kennis binnen te halen: sprekers, kennis en kunde bijeenkomsten. En zorgen dat het organisatieleven open staat voor nieuwkomers.
16. Wat je in bijna alle andere ondernemersfondsen ziet, is dat er vroeg of laat vraag ontstaat naar betaalde capaciteit, een lobbyist, marketeer of verenigingsmanager, die professioneel werk aflevert onder directe aansturing van de ondernemers. Dat is een goede zaak: zo iemand 'ontzorgt' de ondernemers, zorgt voor meer continuïteit dan vrijwilligers alleen en kan een stabiel aanspreekpunt voor de gemeente zijn. Maar er is een strikte voorwaarde: zo'n 'manager' moet niet zelf de baas uit gaan hangen, maar strikt in dienst staan van het ondernemerschap.

## Slot

17. De 'trek naar de stad' van jonge en ondernemende mensen is een wereldwijd verschijnsel. Het platteland dreigt verschaald en vergrijsd achter te blijven. Ik kom vele in het lege achterland van Zuid-Afrika. De dorpen daar lijken wel eilanden: het is een uur rijden naar een snelweg, twee uur naar het volgende dorp en zes uur naar iets wat op een stad lijkt. Het ene dorp heeft het niet gered: de huizen staan leeg, oude mannen hangen rond bij de drankwinkel, het assortiment in de enige supermarkt is rudimentair, er is amper bedrijvigheid meer, bezoekers worden nagestaard. Terwijl het met een dorp een uur verderop – met dezelfde objectieve omstandigheden als afstand en ligging – heel anders gaat: er is water, groen, winkels, guesthouses, vrouwen op straat. Als je dan gaat navragen, blijkt het er mee begonnen te zijn dat kleine, creatieve ondernemers (vaak vrouwen) de drukte en de onveiligheid van de grote stad ontvluchtten, in het dorp neerstreken en via internet contact gingen houden met hun klanten. Dan beginnen ze er een tearoom naast, een winkel of een workshop. Toeristen blijven hangen. Er komt een museumzaal met aandacht voor het apartheidsverleden (het is wel Zuid-Afrika), een kinderspeelplaats, een ambachtscoöperatie, een 'businesszone' (soort ondernemersfonds). Het nieuwe sociaal leven trekt weer andere nieuwkomers aan. De truc is dat het succesvolle dorp zich niet afzet tegen de buitenwereld en tegen de stad, maar er een slimme relatie mee aangaat en zich daarvoor organiseert.  
Als je goed rondkijkt in de krimpgebieden in Noord-Nederland, kun je eigenlijk al voorspellen welk dorp over tien jaar type 1 en welk dorp type 2 is. De moraal van dit soort voorbeelden is dat je ook als klein en afgelegen dorp de toekomst voor een flink deel nog steeds zelf in handen hebt.

## Bijlage: eerste reacties van aanwezigen op 23 maart 2015 (stickerteksten)

- Waarom gaan de mensen die dagelijks van de wal komen om hier te werken hier niet wonen?
- Mensen die vertrekken van het eiland is niet per definitie om naar de stad te trekken, maar uit onvrede met het eiland (of iets missen)
- Zijn er andere inningmethoden mogelijk die niet gekoppeld zijn aan de WOZ? Ondernemersfonds gaat op Schier over geld. Hoe krijg je meer de gezamenlijke aanpak hieronder?
- Vóór bewonersfonds en extra bijdrage voor vakantiehuizen naar draagkracht
- Hoe bepaal je de grenzen van je fondsprogramma? Tov. bijvoorbeeld gemeente, vvv, etc.
- Wat kunnen wij leren van de Duitse eilanden, hebben een Kurverwaltung die de eilanden toeristisch regelt met toeristenbelasting en een gemeentebestuur voor de landelijke wetgeving
- Hoe kom je tot seizoensverlenging en verbreding
- Marketing / promotie, vvv
- Schoolspecialisme: zeevaart en biologie. Fonds vergroten door heffing op woningen, wellicht differentieren met recreatief, niet-bewoond, niet verhuurd, permanent
- Hoe zien we het bewonersfonds voor ons? Hoe creëren we hun betrokkenheid / gastvrijheid?
- Toeristische visie meerjaren. SOV / VVV / Gemeente
- Bloembakken, fietsrekken, zwembad, tennisbanen
- Gedeelte van de toeristenbelasting in het fonds. Wagenborg!
- Zelfhandhaving goed idee. Vraagt wel om een gemeenschappelijk gedragen bewustzijn van wat de toerist wil.
- Fonds, in welke vorm ook, prima. Wel duidelijk krijgen wat je ermee wilt doen.
- Groningen is als groeigebied toch ook wel interessant als dagtoerist
- Goed plan kennis inkopen ... maar hoe zorgen we dat de ingekochte kennis geïmplementeerd wordt en dat het een vervolg krijgt?
- Bewonersfonds dus iedereen zijn steentje bijdragen
- Contacten zoeken voor meer bijeenkomsten / congressen in voor- en naseizoen
- Slechtweer accommodatie om seizoenen te verlengen
- Recreatiewoningen, (lang) leegstaande woningen meer geld uithalen
- Hoe moet je betrokkenheid ruimer zien dan de enorme inzet die als vrijwilligers wordt geleverd
- Fonds voor alle woningen zou de meeste mogelijkheden creëren met ook de zienswijze van bewoners
- Oppassen dat je met algemene fondsen de medezeggenschap niet gaat zien als tweede gemeenteraad
- Hebben we wel voldoende inbreng in de besteding van ons fonds? MAPS wel het middel?
- Leuk idee bewonersfonds maar mensen die hier maar 'half' wonen zouden die hier enthousiast voor raken?
- Bewonersfonds is een goed idee! Bijna iedereen verdient zijn geld met toerisme, niet alleen ondernemers

- Hoe koppel je de bijdrage voor een bewonersfonds bij huurwoningen
- Burgerparticipatie drie categorieën? Bedrijven, Recreatiewoningen, Bewoners. Hoe een platform te recreëren?
- Dank! Geen woorden maar daden!